

FRANCZIAORSZÁGI PROT. EGYHÁZI VISZONYOK.

(A nimesi gyűlés hatása az orthodoxokra. Vernes tanár megnyitó beszéde a párisi prot. theol. facultáson. A facultás fentartása. Gambetta s a liberalis protestantismus.

Paris, január 1883.

Szerkesztő úr!

Azok az aggodalmaim, melyeket utolsó levelemben jeleztem, megvalósultak. Az orthodoxok nem feleltek azokra a kiegyezési ajánlatokra, melyeket a szabadelvűek tettek. Novemberben, néhány héttel a szabadelvűeknek Nimesben tartott nagyszerű gyűlése után, az orthodoxok hivatalos zsinatának állandó bizottmánya és a délvidéki orthodoxus papi egyesület összegyűlt Montoubanban. Nehéz dolog lenne szabatosan pontról-pontra elmondanom önnek, hogy mik azok a tárgyak, a melyekkel ennek a két gyűlésnek tagjai foglalkoztak; mert az orthodoxoknak nem szokások, hogy határozataikról hosszú, részletes tudósításokat adjanak a közönségnek. Csak azokból a rövid közleményekből nyerhetünk némi értesülést, a melyeket az orthodox sajtó azon béke ajánlatokat illetőleg nyújtott, melyeket a nimesi nagygyűlés tett. Azonban mégis eleget beszéltek arra, hogy megértessék, miszerint a szabadelvűek ajánlatai nagyönis hidegen fogadtattak, mivel végül is azt határozták, hogy a status quo mellett kell maradni. Ha a látszathoz ragaszkodnánk, úgy tetszene, hogy sem el nem fogadták, sem vissza nem utasították a béke ajánlatokat. De tényleg elvetették a kiegyezést. Az a tény, hogy a status quo mellett akarnak megmaradni, eléggé mutatja. De ennél még inkább bizonyítja az, miszerint gondoskodtak, hogy előre lefoglalják azon szervezett egyházi tanácsoknak jó érzelmeit, a melyeket a szabadelvűek kezdeményezései talán elcsúszthathatnának. Valójában az orthodox zsinat bizottmánya az egyházi tanácsokhoz intézett körrendeletében hathatósan ajánlja, hogy magok semmit se tegyenek magokra, saját belátások szerint, hanem bízzák magokat az orthodox zsinat bölcseségére, melyet az állandó bizottmány képvisel. Mivel a bizottmány álláspontja eléggé ismeretes, tökéletesen tudjuk, mihez tartsuk magunkat. E szerint az orthodoxok érzelmei mindig ugyanazok. Semmi kiegyezés!! Csak úgy akarják elfogadni a szabadelvűeket, ha ezek lemondanak meggyőződéseikről, ha elfojtják lelkiismeretök követelését.

S ha összekötött kézzel az orthodoxok hatalmába adják magokat. Nem akarom mondani, hogy az orthodoxok mindnyájan eljutottak volna a ki nem alkuvás e pontjáig. Annyi elvitathatlan, hogy ez időszertint a szélső vélemények kerültek felül az orthodoxok között, az erőszakoskodók a szóvivők. A mérsékeltre, kik a normándi, sőt a marseillei hivatalos zsinaton is hallathatták volna szavokat, többé nem hallgatnak. Várnunk kell, míg valamely egyházi esemény, vagy valamely lényeges, üdvös válság a jelenleg uralkodó határozottan nem békülékeny gondolkodás módot megváltoztatja. A következő holnapban történnek az egész francia reformált egyházban a választások, a kebli egyházi tanácsok felerészben való megújítására. ¹⁾ Hogyha a szabadelvű irányhoz tartozó tagok fognának kiválasztatni, meglehet, hogy a kibékülés eszméjével az orthodoxok is megbarátkoznának. Más részről az állam és egyház különválasztása, mindennap új lépést tesz előre; a végeldöntés hamarább megtörténhetik, mintsem gondolnók. Vajjon e különválás meghozza-e az üdvös válságot? Részemről megvallom, hogy nem igen hiszem; hacsak valamely oly véletlen változás nem áll bé, melyet most semmiből sem lehet előre látni. Mert, miként előbbi leveleimben elmondottam, ellenkezőleg úgy látszik, épen arra várnak, hogy a kötelék, mely minket az államhoz fűz, megszakadjon, hogy azon két iránynak, melyre jelenleg a franciaországi protestantismus oszolva van, a végleges különválasztását végrehajtsák.

A páisi protestans theologiai karnál az előadások november 7-én kezdődtek. Szokás szerint a dékán a mult év eseményeit röviden feltüntetve ²⁾ megvilágította a tartott előadásokat és megvitatott tételeket; ezen tételek némelyike nagyon nevezetes, s úgy látszik, hogy jövőre kiváló tárgyai lesznek az egyháznak. Két más tanár eléadta a fakultáson tartott pályázatok eredményét, hogy minő

¹⁾ A törvény valójában azt rendeli, hogy az egyházi testületek, consistoriumok, presbyteri tanácsok felerészben minden három évben új választás útján megújittassanak. Épen most hallom, hogy itt Párisban az orthodoxok nagyon idegenkednek a kibéküléstől. Valójában a szabadelvűek, kik az Oratoiri egyházban többségben vannak, s a melynek egyházi tanácsa kizárólag szabadelvű világi tagokból áll, elhatározták, hogy az egyházi tanácsba a választandó három tag között egy orthodoxot választanak bé. Az orthodoxok azt akarják, hogy mind a három választandó tag orthodox legyen. Elvök: minden vagy semmi!! Így értik ők a kibékülést.

²⁾ Előbbi levelemben ismertettem a fakultás létezésének az első öt évi munkálkodását; az 1882. év nem volt beléfoglalva.

jutalmak íteltettek oda, és azon jutalmazottak neveit, kik úti segédelmet nyertek oly czélből, hogy tanulmányaikat idegen egyetemeken gyarapítsák. Ezek után a bölcelem tanára mondotta el a megnyitó beszédet a tanárok, tanulók és a közönség jelenlétében, a mely mindig nagy számban szokott megjelenni. Ez a beszéd, melyet megnyitó előadásnak is neveznek, mély benyomást tett a hallgatóságra.

A ros z hangulat, mely künn nyilatkozott, a lárma, melyet felkeltett, egy szóval az egész zaj, mely ez előadásra keletkezett, még nem csillapodott le egészen. Az explosio oly nagy volt, hogy a szerző Vernes ur lemondott a fakultás mellett való tanári állomásáról. Il kell ismernünk, hogy a közvéleménynek e felzajlását némileg igazolák azok a különös eszmék, a melyeket ez a megnyitó előadás magában foglal. A tanár ezt a tételt tárgyalta: „A protestantismus és a gyakorlati bölcelem.“ A tárgy valósággal gazdag s jeles tanulságokat lehet belőle kivonni; de a szerző eltévedett és egészen eltért czéljától.

Azon kezdette, hogy életre halálra megostromolta a spiritualismust, s különösen Cousin Viktor iskoláját. Azt állította, hogy a protestantismus semmit sem tanulhat a spiritualismusból; a mi eléggé különös állítás. Elemezte az experimentalis bölcelmet, a mi, közbe legyen mondva, nagyon is érzéki, s bevallja, hogy e bölcelem iránt előszeretettel viseltetik; ezért néha aggódva kérdeztük egymástól, vajjon nem jut-e el a materialismusig. Nehogy nagyitással vádoltathassam, idézem a tanárnak saját szavait. „A szervetlen vagy élő világ tanulmányozása közben feltűnik előttünk a rend, erő és törvény eszméje; nem látom át miért ne fogadnók el a rendnek, törvénynek és erőnek eszméjét Isten név alatt. Mehetünk-e tovább e téren és állithatjuk-e, hogy a világ valamely hozzánk hasonló lénytől kormányoztatik, szóval hogy van isteni gondviselés? Kétkedem, hogy igen?“

Nekem ugy tetszik, hogy ennek nagy értelme van és hogy azoknak, a kik nem vonakodtak az irót materialismussal vádolni, ha hár nem is lehetett igazok, mégis némi igazolásokra szolgál az a mód, a hogy magát kifejezi. Részemről nem merészkedném ily határozottan nyilatkozni, de kimondom, hogy a tanár zárkövetkeztetéseiből durva és visszajesztő skepticismus tűnik ki. És itt ismét idézésekre támaszkodom: „elég beszéd folyt már a lényeg, a kezdet és végczél kérdéseiről; beszéljen ön nekem arról, a mit ismer, arról, a mi önt környezi, arról, a miben élünk és a miből élünk.“ Jegyezzük meg, hogy e szavakat oly fiatal emberekhez intézte, kik magokat papi hi-

vatalra szánták és a kiknek nagyobbára oly dolgokról kell beszélni, a melyeket nem lehet látni, nem lehet érinteni, a kiknek éppen a dolgok eredetéről és végczéljáról, Istenről, a lélekről, az eszményiről kell beszélni. És minő biztatást nyújt tovább az író a leendő papoknak, kik vallásos és erkölcsi küldetésre szánják el magukat, „azon a napon, a midőn az értelem szükségei az emberi teremtmények gondoskodásának kiváló tárgyai lesznek, mikor azokkal foglalkozik az agg épen úgy, miként a férfit, a nő miként a gyermek, és a munkás, miként a földművelő, oh akkor a vallás fenyegetve lehetend.“

És végül zárkövetkeztetésül ezt mondja: „Oly vallás, mely mindenek felett arra törekednék, hogy észszerű legyen, csakhamar megszűnnék vallás lenni.“

Nekem úgy tetszik, hogyha ebben nincsen skepticismus, akkor semmiben sem lehet azt feltalálni. E szerint minél többet foglalkoznék az ember az igazság keresésével, minél inkább közelednék a szellemi rendszer igazságához, minél magasabban emelkednék az eszményi felé, annál kevésbé lenne szükséges a vallási elem, a mi pedig az eszményinek egyik kiváló jelensége. Az ember valójában kísértetbe vitetnék, hogy tanárunk szerint azt higgye, hogy minél inkább tisztul a vallás, az ember annál kevésbé lesz vallásos, s minél kevésbé észszerű a vallás, minél babonásabb és durvább, az emberek annál vallásosabbak. Ily eszmék hallattára önkéntelen eszébe jut az embernek Bacon e mondása: „Breves haustus in philosophia ad atheismum ducunt, largiores autem reducunt ad Deum.“ Szeretjük hinni, hogy midőn ennek a tanárnak, a ki nagyon fiatal ember, a largiores haustus in philosophia birtokába lesz, gondolkodásmódja lényegesen változni fog. Bármiként legyen is, az előtt az emotio előtt, melyet ez a megnyitó előadás előidézett, nem késett beadni lemondását. Helyesen tette. És e lemondás tiszteletére válik. Talán rosszul tette, hogy később a lapokban igazolni akarta magát s e közben nagyon is sok szenvedélyességet és elbizakodottságot tanusított.

A kari tanács, a közoktatási minster beleegyezésével, elhatározta, hogy a bölcselmi tanszék ne töltsék be, hanem a kar egy másik tanárára bízatik, hogy a maga tantárgya mellett a bölcselmet előadja. Azt hiszem, jobb lett volna más tanárt nevezni ki a bölcselmi tanszékre, mint a mely tantárgy igen nagy jelentőséggel bír.

Az ilyen eseményeket nagyon könnyen el lehetne kerülni, ha szokásba vennék a theologiai karnál is azt, a mi az állami más karnál gyakorlatban van, azt t. i. hogy a megnyitó előadást a nyilvános ülés előtt beadják a kari tanácshoz. Világos, hogy oly tanár,

a ki valamely egyes testülethez tartozik, szoros solidaritásban van annak a testületnek egyes tagjaival, és e testület nevében tanítván, nem hirdethet oly eszméket, melyek a testület többi tagjainak tanításával merőben ellenkeznek. S jegyezzük meg, hogy ebben semmi merénylet sincs a tanár egyéni szabadsága ellen, mert mint embernek, tudósnak és tanárnak szabad, hogy hivatalos tanításon kívül épen azt adja ki, a mi neki tetszik. Csak mint egy bizonyos karhoz tartozó és e kar nevében tanító tanár van megkötve ennek a karnak elvei és létezésének feltételei által. Ha én, például valamely keresztény facultásnál a keresztény hittan tanára vagyok, nem mellőzhetem a keresztény hittant, s nem szoritkozhatom arra, hogy a Buddista hittant tanítsam. Ez alapigazság.

Mivel a theologiai facultás szóba jött, meg kell említenem azokat az élénk aggodalmakat, melyek annak, mint egyetemi intézménynek fenállhatása iránt keletkeztek. Kérdés tárgya, hogy megszűnnessék. A katolikus karok el vannak ítélve, a mi igen könnyen megérthető, mert nincsenek tanítványok, mivel a római kuria az ily karoknál végzett tanfolyamokat nem veszi tekintetbe és a papság legnagyobb része ellensége e karoknak, melyeknek szellemét igen szabadnak találja. De a katolikusoknak meg vannak a maguk papnöveldéik, igazi pepineriák, a honnan papjaikat kiállítják, kik azokban tanulnak. Egészen más a protestansok helyzete; nincsenek papnöveldéik s leendő papjaik csak az egyetemeknél levő theologiai karoknál nyerhetnek tudományos képeztetést. A közoktatási minister kijelentette, hogy nem részrehajló, hogy nem védelmezheti a protestans fakultásokat akkor, a midőn a katolikusokat megszünteti. S különben is a parlament nem tehet megkülönböztetéseket, s midőn az egyik megszüntetését megszavazza, szükségesképen megszavazza a másiknak is a megszüntetését. A kormány két, egymástól különböző dolgot összetéveszt. Ha feltesszük, hogy az egyetemek mellett a protestans theologiai facultást megszüntetik, miként történik a papok képzettségének megbírálása az esetben is, ha a protestansok meg is hozzák a szükséges áldozatot, hogy papnöveldéiket, mint magánintézeteket fentartsák? Ez elbírálás nem fog lehetséges lenni, mert Franciaországban csak az egyetemek állíthatnak ki oly hivatalos értékű okmányt, mely utat nyit tanári állomásra. Mi történik akkor? Az, hogy azok a fiatal emberek, a kik oly pályára szánják magukat, melyhez multhatatlanul egyetemi oklevél kell, mind Genfbe mennek, Franciaország nagy kárára. Meglehet, hogy a közeljövő megmondja, hogy a parlament miként oldja meg ezt a fontos kérdést, mely oly nagy mértékben érdekli a franciaországi protestans egyházat. Meg

kell mondanom, hogy oly emberek, kik igen jól ismerik a mostani embereket és ügyeket és a kik a közigazgatásnál magas állomásokon vannak, azt mondották nekem, hogy nem osztják ez aggodalmakat s nem gondolják, hogy a parlament elkövesse azt a hibát, hogy végrehajtsa ezt a megszüntetést. Bár melegen ohajtom, hogy így történjék, mégis kétséges vagyok benne.

Azt gondolom, nem zárhatom be e levelem a nélkül, hogy Gambetta ur haláláról ne szóljak. Bár az ön folyóirata kiválóan vallásos, azt hiszem, mégis szabad benne egy oly emberről beszélni, a ki a 19. század második felében kiváló szerepet játszott. Nem is akarom elbeszélni csodás pályáját, óriási küzdelmét, sem politikai életét. Ezek mindenki előtt ismeretesek. Azt a nagy veszteséget sem akarom feltüntetni, a mely a köztársaságot érte, sem azt a levertséget, melylyel e korai halál a francia nemzetet meglepte. Csak azt akarom mondani, hogy ez reánk, szabadelvű protestánsokra nézve — ügyünket illetőleg — fájdalmas csapás. Szenvedélyes, türelmetlen, vagy felületes szellemű emberek kiméletlenül, sőt hevesen vádolták Gambetta urat, hogy oportunist a. Valójában visszásnak tetszik az embernek, hogy az ő eljárási módját igazolni kell. Mintha a bölcsesség nem abban állana, hogy mindent a maga idejében tegyünk. Bizonyos kérdések, a melyek minket protestánsokat érdekelnek, az ő halála által épen azért vészítették el támaszokat, mert Gambetta ur bámulatos értelmességénél fogva mindig meg tudta ragadni a kellő pillanatot. Csak az állam és egyház külön választásának kérdését akarom említeni, a melynek meggyőződésből pártolója volt, de melyet bizonyosan őrizkedett volna siettetve végrehajtani. Ennek a különválasztásnak hic et nunc való meghatározása, miként többen akarnák, terhes hiba lenne, mely a katolikusoknak használna, s mely alatt a szabad eszmék szenvednének. Ez a különválasztás kétségkívül szükséges, a modern eszméknek logikai következménye lesz; de szükséges, hogy a maga idejében történjék. S hogy fokozatosan érlelődjék meg a közvéleményben, hogy hatásos és igazságos legyen, hogy megnyugvást, nem pedig ingerültséget idézzen elé. Más példákat is említhetnénk, melyek minket érdekelnek, de ebből is meg lehet érteni állításom igazságát. Egy szóval, a szabad eszmék Gambetta ur halálában némely tettei erőszakos iránya ellenére is, sokat vesztek. A clericalis szellem egy kemény ellenfélt, a protestantismus egy támaszt vészített el benne, lett légyen az ösztönszerű, vagy öntudatos.

CHARRUAUD DEZSŐ.